

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 13 april 2023

Mål nr

T 7840-22

PARTER

Klagande och motpart

Sekretess NN1, se Partsbilaga sekretess

Sekretess

Ombud och målsägandebiträde: Advokat P-OM

Klagande och motpart

DJ

Ombud och rättshjälpsbiträde: Advokat AY

SAKEN

Kränkningssersättning

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2022-09-13 i mål B 2969-22

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Det som hovrätten har beslutat om sekretess ska fortsätta att gälla.

Bestämmelsen i 35 kap. 12 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämplig på de uppgifter som har lagts fram vid Högsta domstolens förhandling inom stängda dörrar och som kan röja Sekretess NN1:s identitet. Detsamma gäller i fråga om uppgifterna om Sekretess NN1:s identitet i partsbilagan till denna dom.

Högsta domstolen fastställer ersättning enligt rättshjälpslagen åt AY till 34 543 kr. Av beloppet avser 19 557 kr arbete, 7 635 kr tidsspillan, 443 kr utlägg och 6 908 kr mervärdesskatt.

P-OM ska få ersättning för sitt biträde åt Sekretess NN1 i Högsta domstolen med 35 871 kr. Av beloppet avser 16 923 kr arbete, 11 010 kr tidsspillan, 764 kr utlägg och 7 174 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Målsäganden NN1 har, såvitt nu är relevant, yrkat att Högsta domstolen förpliktar DJ att betala en samlad kränkingsersättning till henne med 275 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 28 november 2021.

DJ har yrkat att Högsta domstolen sätter ned den kränkingsersättning som hovrätten dömt ut.

Parterna har motsatt sig varandras ändringsyrkanden.

I Högsta domstolen har DJ klargjort att han vitsordar 100 000 kr som skälig kränkingsersättning för varje våldtäkt men inte vitsordar något bestämt belopp i fråga om en samlad skälighetsbedömning.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Ny lagstiftning om kränkingsersättning trädde i kraft den 1 juli 2022. Det grundläggande syftet med reformen är att påtagligt höja nivåerna på ersättningen, normalt med en fördubbling, för att denna ska stå i samklang med rådande värderingar och utgöra en adekvat kompensation och upprättelse (se SOU 2021:64, prop. 2021/22:198 och bet. 2021/22:CU20). Detta syfte ska uppnås genom ändringar i 5 kap. 6 § skadeståndslagen, den paragraf som reglerar hur kränkingsersättning ska bestämmas. Lagstiftningsärendet går tillbaka på ett tillkännagivande av riksdagen från december 2018 om behovet av väsentligt högre kränkingsersättning till brottsoffer (se bet. 2018/19:JuU1).
2. Den mest genomgripande ändringen i 5 kap. 6 § är att det nu i ett tillägg i paragrafen föreskrivs att kränkingsersättningen ska bestämmas ”på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet”. Genom att tydligt lyfta fram att brottsoffret ska få full upprättelse ska det enligt förarbetena skapas förutsättningar för att i rättstillämpningen höja ersättningsnivåerna påtagligt och göra det möjligt med en dynamisk utveckling av nivåerna (se a. prop. s. 19 f.).

3. Innan denna ändring i skadeståndslagen trätt i kraft hade DJ gjort sig skyldig till två våldtäkter mot målsäganden som han då hade en relation med, en våldtäkt den 27 november och en den 28 november 2021. Vid det första tillfället hade han med hot och med våld, bl.a. ett strypgrepp, genomfört vaginalt och analt samlag med henne. Vid det andra hade han genomfört vaginalt samlag trots att hon inte deltog frivilligt.

4. Den 22 juli 2022, alltså efter ikraftträdandet av lagändringen, dömde tingsrätten DJ till fängelse för våldtäkterna och bestämde den samlade kränkingsersättning som han ska betala till 275 000 kr. Vid bestämmandet av ersättningen beaktade tingsrätten vad som uttalas om behovet av höjda ersättningsnivåer i förarbetena till den nya lagstiftningen samt hänvisade till rättsfallet ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom i ansvarsdelen men bestämt den samlade kränkingsersättningen för våldtäkterna till 170 000 kr. Hovrätten har därvid utgått från den lägre ersättningsnivå som tillämpades i rättspraxis före ikraftträdandet.

Frågan i målet

5. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd i fråga om kränkingsersättningen till målsäganden. Närmare bestämt är frågan vilken påverkan skadeståndsreformen ska ha vid bestämmandet av den kränkingsersättning som DJ ska utge för de våldtäkter som han begick före ikraftträdandet av lagstiftningen.

Allmänt om bestämmande av kränkingsersättning

6. Kränkingsersättningen ska kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat, såsom rädsla, förnedring, skam och liknande. Ersättningen ska också bidra till att den drabbade får upprättelse för

kränkningen och återställa självrespekt och självkänsla. Vilken ersättning som ska utgå ska bestämmas efter en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar (jfr redan de ursprungliga förarbetena, prop. 1972:5 s. 572).

7. I praktiken bestämmer domstolarna ersättningsnivån med ledning av den schabloniserade brottsskadeersättning som utgår från staten. Men den omständigheten att domstolarnas bedömning sker med beaktande av schablonerna för brottsskadeersättning förtar inte det grundläggande förhållandet att lagstiftaren har överlämnat till domstolarnas rättspraxis att närmare bestämma ersättningsnivån. Det ankommer i första hand på domstolarna att sörja för att tillämpningen av rätten till kränkingsersättning anpassas till tidens krav (se a. prop. s. 572). Frågan i vad mån förändrade etiska och sociala värderingar motiverar en ny ersättningsnivå hanteras som en rättslig bedömning och inte som ett sakförhållande som kan göras till föremål för bevisning.

8. Enligt rättsfallet ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” ska kränkingsersättningen bestämmas efter de principer som gäller vid tiden för fastställande av ersättningen. Detta kan förklaras av att det rör sig om en skälighetsbedömning och att ersättningen inte kan fylla sin avsedda funktion om den frikopplas från de etiska och sociala värderingar och de förhållanden som gäller vid fastställandet av ersättningen (se rättsfallets p. 9 och 10). Med tiden för fastställandet avses då tiden för tingsrättens dom (se NJA 2018 s. 694 p. 3).

9. I rättsfallet ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” aktualiserades frågan hur man ska bestämma kränkingsersättningens storlek när ersättningsnivån, till följd av förändrade etiska och sociala värderingar, har höjts i tiden efter kränkningen. Rättsfallet får uppfattas så att det rör förändringar som har skett

inom ramen för den lagstiftning som ska tillämpas. I en sådan situation är det alltså den princip, eller med andra ord den ersättningsnivå, som tillämpas i rättspraxis vid tiden för tingsrättens dom som är det avgörande. Däremot kan rättsfallet inte anses besvara den fråga som kommer upp i detta mål, nämligen vilken betydelse det har att det efter kränkningen tillkommit ny lagstiftning som gäller bestämmandet av ersättningsnivån och domstolen ska göra skälighetsbedömningen efter ikraftträdandet av den nya lagen.

Nya lagstiftningens betydelse för tidigare kränkning

10. Även om kränkingsersättningen i enlighet med det anförda ska bestämmas skönsmässigt och efter tidens krav, så rubbas inte det grundläggande förhållandet att det rör sig om en rättstillämpning. Det handlar alltså inte om något fritt ställningstagande utan om en normbunden prövning av skäligheten. Bedömningen ska därför grundas på tillämplig lag och på den rättspraxis som utvecklas i domstolarna; det är på dessa sätt förändrade etiska och sociala värderingar i samhället kan få genomslag på de skadeståndsrättsliga ersättningsnivåerna.

11. Enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer tillämpas nya skadeståndsregler endast på skadefall som har inträffat efter ikraftträdandet, såvida inte annat följer av en särskild övergångsbestämmelse. Någon övergångsbestämmelse finns inte till den skadeståndsreform som trädde i kraft den 1 juli 2022. Den nya lydelsen av 5 kap. 6 § skadeståndslagen ska alltså inte tillämpas i fråga om en kränkning som skedde före ikraftträdandet. För en sådan kränkning gäller den äldre lydelsen av paragrafen. Eftersom bedömningen av vad som är en skälig ersättning för kränkning ska göras normbundet, ska inte heller något direkt genomslag ges åt de uttalanden av

riksdagen och regeringen om behov av högre ersättningsnivåer som gjordes i samband med lagstiftningsärendet, även om dessa uttalanden är tecken på rådande samhällsvärderingar.

12. Det får också anses framgå av förarbetena till skadestandsreformen att någon retroaktiv tillämpning av de eftersträvade nivåerna inte är avsedd (jfr SOU 2021:64 s. 308 f. och prop. 2021/22:198 s. 44). Den aktuella ändringen i 5 kap. 6 § har bedömts som nödvändig just för att i fortsättningen åstadkomma en högre ersättningsnivå, och detta trots att det även tidigare tagits hänsyn till behovet av upprättelse vid bedömningen av vilken ersättning som är skälig (se a. prop. s. 19 f.).

13. Lagändringen i 5 kap. 6 §, och de uttalanden om höjda nivåer som gjordes i anslutning till ändringen, kan alltså inte ges någon omedelbar betydelse för bestämmandet av vilken ersättning som är skälig för en kränkning som skedde före ikraftträdandet. Ersättningen för denna kränkning ska i stället bestämmas utifrån den ersättningsnivå som, enligt vedertagen rättspraxis vid domstillfället, gäller för sådana äldre ersättningsfall.

14. Det sagda utesluter inte att också dessa äldre ersättningsnivåer på vanligt sätt kan höjas i framtiden genom en vidareutveckling av rättspraxis när detta bedöms motiverat med hänsyn till tidens krav, inte bara i fråga om förändringar i penningvärdet. I praktiken kan domstolarna därför normalt söka ledning i de senaste schablonnivåerna för brottsskadeersättning vid domstillfället, fast då alltså med beaktande av att hänsyn principiellt sett inte ska tas till en ersättningshöjning som bara berott på den här diskuterade lagändringen.

Slutsats i detta fall

15. Som hovrätten konstaterat bör den samlade kränkingsersättning som DJ ska betala till målsäganden för våldtäkterna därmed skäligen bestämmas till 170 000 kr.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson (skiljaktig), Dag Mattsson (referent), Malin Bonthron och Johan Danelius. Föredragande har varit justitiesekreteraren Fredrik Lökvist.

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Svante O. Johansson är skiljaktig i huvudsaken och anser att Högsta domstolen ska förplikta DJ att betala kränkingsersättning till målsäganden Sekretess NN1 med 275 000 kr. Domskälen ska enligt honom ha följande lydelse från och med punkten 8.

Den nya lagstiftningen och tidigare kränkning

8. Utgångspunkten för 5 kap. 6 § efter ändringarna 2022 är att skadestånd med anledning av kränkning bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet och på ett sätt som även innebär att den kränkte får upprättelse för angreppet. Rent lagtekniskt innebär ändringen vidare att det anges fler omständigheter som särskilt ska beaktas vid bestämning av ersättningen. De tidigare fem punkterna har utökats till sju och några av punkterna har fått ett delvis nytt innehåll.

9. Det främsta syftet med ändringen är att tydliggöra upprättelsefunktionen och att generellt höja ersättningsnivåerna vid kränkning (se prop. 2021/22:198 s. 19). Några ersättningsnivåer anges dock inte i lagtext. De nivåer som redovisas i lagmotiven innebär mer eller mindre en fördubbling jämfört med hittillsvarande nivåer (se SOU 2021:64 s. 164–181, jfr a. prop. s. 24 där regeringen ansluter sig till det som utredningen har anfört; se härtill även Lagrådets påpekanden, a. prop. s. 94).

10. Det finns inga särskilda övergångsbestämmelser till lagändringarna; det anges enbart att de träder i kraft den 1 juli 2022. I propositionen sägs att de allmänna skadeståndsrättsliga principer som innebär att nya skadestandsregler endast tillämpas på skadefall som har inträffat efter ikraftträdandet ska gälla även för de nu aktuella nya reglerna (se a. prop. s. 44).

11. Samma ställningstagande gjordes i det utredningsförslag som låg till grund för lagändringarna (se SOU 2021:64 s. 307 ff.). Utredningen redovisade sina överväganden i det avseendet i förhållande till slutsatsen i pleniavgörandet ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938. Bland annat pekade utredningen på att förslaget innebär en förändring av principerna för kränkingsersättnings bestämmande som åstadkoms genom ny lagstiftning och inte enbart genom ändrade schabloner. Enligt utredningen berörde rättsfallet frågan om hur man ska bestämma kränkingsersättnings storlek när ersättningsnivåerna höjts inom ramen för gällande lagstiftning i tiden efter skadans inträffande men före domstillfället. Att de nya reglerna endast blir tillämpliga på skadefall som inträffat efter ikraftträdandet ansågs av utredningen rimligt och rättvist och inte oförenligt med bedömningen i ”De hänskjutna ersättningsfrågorna”.

Lagstiftningens förhållande till rättstillämpningen

12. I det nämnda rättsfallet uttalade Högsta domstolen emellertid att kränkingsersättningen skiljer sig från annat skadestånd genom att det inte handlar om en konkret skada som kan frigöras från den värdering av gärningen som sker vid bedömningstillfället och att ersättningen inte kan fylla sin avsedda funktion om den frikopplas från de etiska och sociala värderingar och de förhållanden som gäller vid fastställandet av ersättningen.

13. Det är också, enligt rättsfallet, naturligt att rättsbildningen utvecklas i harmoni med rådande samhällsvärderingar. Till detta kommer att förutsättningarna för att ersättningen ska bidra till upprättelse och medverka till att återställa självrespekten och självkänslan hos den skadelidande ansågs öka om de värderingar och förhållanden som gäller vid domstillfället får slå igenom. I domen sägs inget om att den – på det sätt som utredningen tycker

sig kunna läsa in i rättsfallet (se p. 11) – enbart skulle gälla när ersättningsnivåerna höjts inom ramen för gällande lagstiftning i tiden efter skadans inträffande men före domstillfället.

14. Lagstiftaren har överlämnat till domstolarnas rättstillämpning att närmare bestämma storleken på kränkingsersättningen (se p. 7). Det är klart av rättsfallet ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” att det är de samhällsvärderingar, såväl etiskt som socialt, som råder vid domstillfället som ska läggas till grund för bestämningen av kränkingsersättningens storlek.

15. Av rättsfallet framgår således – med avvikelse från annars gällande allmänna skadeståndsrättsliga principer – att de rådande samhällsvärderingarna ska få genomslag inte bara när de tagit sig uttryck i justerade schabloner inom ramen för en oförändrad lagstiftning, utan också när förändringarna i samhällssyn tagit sig andra uttryck.

Sammanfattning av rättsläget

16. Kränkingsersättningens särprägel såsom den kommit till uttryck i ”De hänskjutna ersättningsfrågorna”, med dess starka betoning på kopplingen till de vid domstillfället rådande samhällsvärderingarna, gör att allmänna principer för ny lagstiftning om skadestånd inte bör ges genomslag i alla situationer. Detta gäller särskilt i fall där ny lagstiftning ska tillämpas endast på nya skadefall när inget annat sägs i övergångsbestämmelserna.

17. Förarbetena i det nu aktuella lagstiftningsärendet ger visserligen vid handen att de nya reglerna ska tillämpas bara på nya skadefall. Det framgår dock att avsikten med lagändringarna inte har varit att rubba de ställningstaganden som kommer till uttryck i ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” och att det alltjämt är synsättet vid tiden för domen som är avgörande för kränkingsersättningens storlek. Därmed är det inte givet att de nya ersättningsnivåerna ska tillämpas bara på nya skadefall.

18. De nya lagreglerna och vad som sägs i förarbetena medför alltså inte att ersättningsnivåerna låses fast i de fallen som inträffat före lagändringen; även då måste ett skärpt synsätt kunna beaktas i rättstillämpningen. Annars skulle lagstiftningen innebära att det under en lång tid skulle finnas två parallella system, där det måste avgöras hur utvecklingen – från olika utgångspunkter – ska ske i takt med en ändrad syn på kränkingsersättningen. Detta är ett rättsläge som inte kan sägas vara önskvärt och som ger upphov till många komplicerade överväganden.

19. I enlighet med ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” ska alltså de vid domstillfället rådande samhällsvärderingarna läggas till grund för en bestämning av kränkingsersättningen. Det kan leda till att ersättningen blir högre än vad som gällde vid tiden för skadans uppkomst, nämligen om det finns grund för bedömningen att samhällsvärderingarna har ändrats. En sådan bedömning kan ofta grundas på att Nämnden för brottsskadeersättning har ändrat sina schablonbelopp. En förändrad syn måste emellertid kunna ta sig andra uttryck och beläggas på andra sätt. Exempelvis måste detta kunna konstateras genom vad som kommer fram i ett lagstiftningsärende. En annan ordning skulle bl.a. innebära att domstolen vid varje prövning måste fråga sig om den ersättningsnivå som råder vid tidpunkten för avgörandet betingas av ändringar i den straffrättsliga synen, de skadeståndsrättsliga reglerna eller t.ex. nya eller ändrade rön avseende effekterna av en viss gärning.

20. Det är vid bestämmande av kränkingsersättningens storlek därmed inte möjligt att utan vidare luta sig mot allmänna principer för ny skadeståndslagstiftning när inget annat sägs i övergångsbestämmelserna. De uttalanden om olika kränkningarnas allvar som kommit till uttryck i lagförarbetena i detta fall, bör alltså kunna tas till intäkt för att det skett ändringar i rådande samhällsvärderingar som ska beaktas.

Bedömningen i detta fall

21. Förevarande mål gäller hur kränkingsersättningen ska bestämmas vid sexualbrott. Synen på sådana brott har under senare tid skärpts väsentligt. Den skärpta synen har vid några tillfällen resulterat i höjda ersättningsnivåer, dock utan att detta kommit till fullt uttryck i de schabloner som tillämpas i rättstillämpningen.

22. Av motiven till den nya lagstiftningen på skadeståndsrättens område framgår att den syftade till att påtagligt höja nivåerna för kränkingsersättning, också för kränkning vid sexualbrott, för att den ska stå i samklang med rådande värderingar (se p. 1). Mot bakgrund av detta finns det grund för bedömningen att de etiska och sociala samhällsvärderingarna har ändrats på ett sådant sätt att det ska få genomslag vid bestämmande av kränkingsersättningens storlek även i detta fall.

23. Målsäganden utsattes under samma dygn för två likartade brottsliga handlingar. De båda handlingarna har sådant samband med varandra att det är den samlade kränkning som den skadelidande typiskt sett drabbas av genom angreppen som är avgörande. Det saknas anledning att göra någon annan bedömning än att en gärning av detta slag motiverar en kränkingsersättning i storleksordningen 200 000 kr. Det innebär att ersättningen, på samma sätt som tingsrätten ansett, i detta fall – vid en sammanvägd bedömning – bör uppgå till 275 000 kr.
